

Žemberová, Viera

Návraty literárnej vedy do kultúrnej minulosti

Opera Slavica. 2014, vol. 24, iss. 1, pp. 48-55

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130190>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

pohotoví němečtí sousedé. Vracely jsme se tehdy s Natašou z nějakého koncertu. V přišší letní noci ukázala na jeden z výstavných činžáků z 80. let 19. století se slovy: „To byl dům mé babičky“. Na její komodě se objevily po léta ukryvané rodinné fotografie. Teprve tehdy jsem se dozvěděla, že moje přítelkyně pochází z významné šlechtické rodiny. Po nějaké době jsem od ní dostala knihu s verši její babičky Olgy Sarančovové, jež se charakterizovala toponymicky: „Ja rodilas u nevskich beregov“... (SPb 2007, rec. Slavica Litteraria X 11/2). Patřila k části rodiny, jež neemigrovala do Francie. Mocenská struktura ji odměnila za stalinského teroru. Spolu s mužem ji poslala do vyhnanství v Kazachstánu. I tam jako učitelka neušla šikaně a těžkému žaláři. Po mnoha protestech se ocitla na svobodě r. 1942 právě v době, kdy do stejného města přijela její vnučka Nataša, jež za blokády Leningradu a transportu přišla o oba rodiče. Za lásku lásku – babičce ji vyjádřila pietním vydáním její básnické tvorby. I v tomto případě zůstala skromně v pozadí.

Osud slavistky daly Natálii Kirillovně do kolébky samy sudičky. Narodila se 7. července 1934 – jen den po výročí upálení mistra Jana Husa a dva po Dnu slovanských věro-zvěstů. Letos slaví osmdesátiny. Co popřát jubilantce jiného než pevné zdraví a „mnoha ljeta“ tvůrčí práce.

Danuše Kšicová

Návraty literárnej vedy do kultúrnej minulosti

Slovenská literatúra od 16. storočia až do konca 18. storočia, označovaná za staršiu, osvietenškú i stredovekú v literánohistorickom chápaní vývinových procesov, akými prechádzalo dobové slovo vzdelanca a invencia tvorivého jednotlivca, sa stáva nie raz, hoci s odlišným „tematickým“ zámerom, aký má literárna veda, vďačným poznávacím a výkladovým subjektom želanaj spoločenskovednej interdisciplinarity. Nie zanedbateľný a nie jediný podnet pri obnovovaní výskumného sústredenia sa na rané obdobia etnicity a na formovanie národnej kultúry i vzdelanosti spočíva v jej „problémovom“ univerzalizme, teda v tom, že sa vzdelanci vyjadrovali k aktuálnym otázkam filozofického, teologického, ekonomického, mocenského, politického, vojenského, medicínskeho, vzdelávacieho alebo kultúrneho „mechanizmu“ prirodzene sa humanizujúcej spoločnosti, sledovali, ako sa pôvodné a idealizované inšpirované sa a po ňom prichádzajúce emancipovania sa od antiky a jej ideí aj spoločenských hodnôt mení v súlade s politickými a dejinnými udalosťami v Európe tých storočí. Odpoveďou na takto sústredený dotyk literatúry, kultúry a etiky aj morálky je kolektívny projekt **Etika na Slovensku (a v Európe) 17. a 18. storočia**, ktorý viedol *Vasil Gluchman* (Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2010). Dejiny dotykov medzi umeniami, filozofiou, estetickou a etikou sú históriou a živou pamäťou našej civilizačnej národnej cesty od stredoveku po súčasnosť, hoci si autorský kolektív všimol predovšetkým „deje“ vzájomného prelínania sa tých súčastí poznania a vzdelania, ktoré vyúsťovali do pohybov v svetonázore, teológii, kultúre, mravnom a sociálnom chápaní ľudskej existencie, jej hodnoty a jedinečnosti. Zámer si kládol reálny obsah: „*zmapovať základné vývojové tendencie etického myslenia na Slovensku, ktoré sa častejšie prezentovali v podobe literárnych diel než ako samostatné filozofické, resp. etické spisy systematicky analyzujúce problémy etiky a morálky danej doby*“ (Gluchama, Predslov, s. 5). Spoločenstvo si, súc formované vlastnými dejinami a ich obsahmi, vytvára

a rozvíja nielen obsah svojej entity, ale za jej pomoci aj hodnoty a tradície, tými sa upevňuje do budúcnosti ako svojou dejinnou skúsenosťou a vlastne uchovávanou pamäťou, ale aj sa nimi „poisťuje“ do takých dejov, ktoré ohrozujú najrozličnejšími spôsobmi jeho jestvovanie, identitu a suverenitu. Slovenská kultúra, národné kultúrne a vzdelanostné tradície poskytujú nemálo príležitostí na návraty do období, keď sa spoločenské vedy formovali, prelínali sa a emancipovali sa do podmienok, v ktorých rozvíjali svoj špecifikovaný „predmet“ výskumu. Etika a morálka sa svojou genézou hlásia k vzdelancom 16. – konca 18. storočia, sú to pre literárnu vedu odlišné javové obdobia v živote národnej literatúry a kultúry, podstatné je to však to, že úmelecká spisba svojimi formujúcimi sa druhmi a žánrami vytvorila vyhovujúce podložie na sformulovanie ideí politologických, filozofických a teologických (*Ján Baltazár Magin, Martin Rakovský, Štefan Pilárik, Matej Bel, Augustín Doležal, Ján Štefan Masník, Ján Simonides, Eliáš Láni, Peter Benický*), pedagogických (*Ján Amos Komenský, Leonard Stockel, Samuel Tešedík, Jozef Ignác Bajza, Peter Benický*) a v syntéze upevnila genézu slovenskej etiky a morálky. Vzťah k antike sa na istý čas stal prelomovým poznávacím miestom pre slovenskú vedu, užšie pre dobovú prax reflektovania myšlienkového a hodnotového odkláňania sa, v emancipačnom procese tak vo vedách teologických, pedagogických aj v postojoch k identite národného spoločenstva. Neľahký a časovo nie jednoznačný odlišovací pohyb za pomoci umeleckej literatúry alebo len abstrahovaním jej druhov a jej žánrov (*Martin Rakovský, Peter Benický, Jurajh Fándly, Ján Amos Komenský* a ďalší), súvisí s historickým podložením etnicity, s jeho autentickým „vedomím“ o sebe, s osvojením si nielen národnej minulosti, ale v následkoch pre národné spoločenstvo aj dejinnej minulosti v podmieňujúcich sa spojitostiach, ale predovšetkým vo väzbách na rešpektovaný hodnotový systém a na z neho rozvíjané a uplatňované, teda prakticky pôsobiace princípy a normy a morálky v živote a v štruktúre spoločnosti, pretože: „*Hľadanie kontinuity s vlastnou minulosťou je spojené s porozumením zmyslu, ktorý je zakódovaný v hodnotových väzbách formujúcich kultúrnu tradíciu*“ (Viera Bilasová: *Metamorfózy étosu v 18. storočí*, s. 17). Genéza slovenskej etiky koncipovaná inšpirácia dobovej literárnej produkcie (rozpätie od politologických spisov o moci a štáte Martina Rakovského, filozofické a pedagogické projekty venované kvalite subjektu ako syntéze spoločenských procesov *Jána Amosa Komenského* cez cestopisno-náučno-morálne „polemiky“ *Jozefa Ignáca Bajzu* až po obranné výkladové texty *Petra Benického* sú projekty od všeobecného po zvláštne v etnickom rozmere dejinnosti a kultúrnej jedinečnosti) sa musí vyrovnávať v dejinných súvislostiach s utvárajúcimi sa dotyky vznikajúcimi prestupovaním sa dobového poznania, humanizujúcej sa kultúry a morálky, racionálneho vzdelávania až po prvé syntézy zo scientistických výprav do prírodných vied a do sociológie, napokon tieto rozbiehajúce sa poznávacie trajektórie sa pretnú v navrstvujúcich sa pokusoch emancipovať „*človeka od nadprirodzených síl a hľadania spôsobu pre jeho slobodnejšiu existenciu*“ (Vasil Gluchman: *Vplyv pietizmu na slovenskú evanjelickú etiku v 17. – 18. storočí*, s. 5 – 6).

Kontexty romantizmu a literárneho romantizmu

Za posledné dve desaťročia generačne iniciovaný záujem o štúdium presahov spoločenských vied do vzdelania a dejín európskej civilizácie si vo viacerých prácach všima aj Zuzana Vargová. Venuje sa tomuto vzťahu výskumne už dlhší čas, čo naisto súvisí s jej odborným profilovaním sa v literárnej vede, zvlášť v areálovom a medziliterárnom výskume, no s tou pracovnou tézou, ktorou sa neodkláňa od sústredeného literárnohistoric-

kého a širšieho spoločenskovedného poznania, a to najmä preto, lebo si uvedomuje a doceňuje skutočnosť účinkovania rozovretého európskeho spoločenstva a vývinovú i javovú diferencovanosť jednotlivých národných období kultúrneho a spoločenského romantizmu. To pre Zuzanu Vargovú znamená predovšetkým zvažovať, za akých podmienok a mini iniciovaných následkoch sa presúvali i posúvali požiadavky na noetiku, estetiku a poetiku literárneho romantizmu od univerzálneho a všeobecného, to ponúkala predromantická téza „čistého rozumu“, do vývinovo napredujúceho emancipačného a civilizačného diania, v ktorom sa pozornosť venovala výrazným geografickým presunom, politologickým presahom a politicky i ekonomicky zvýrazňovaným javom identity a etnicity na kontinente a autorka, sledujúc horizont javu, zhodnocuje aj priebeh procesov emancipácie a schopnosťou udržať. Napokon ide o viac, o nuansové štúdium toho, ako i z akých okolností sa uskutočnilo preklenutie dejinne a kultúrne odlišných, ale aj dostredivo vlastným vývinom ohraničených jednotlivých spoločenstiev kontinentu do dialógu, v ktorom sa ustalovala predstava i realizácia moderného národa v spoločenskom prostredí kontinentu v horizontále, ako aj vo vertikále otváraných jednotlivostiach vo vzťahoch, podnetoch a väzbách, ktoré prinášal dejinný „reálny“ život.

Po zistení presahov literárnej vedy a filozofie, slovenského a zvlášť nemeckého „dialógu“ v slovenskom literárnom romantizme, publikovala Zuzana Vargová ich v roku 2004 v štúdií **Vplyv nemeckého romantizmu na estetické názory Ludovíta Štúra** (s. 41, 157), sa v novej práci koncentruje na náročnú, viacvrstvom vybudovanú syntézu o romantizmus v slovenskom a slovenskom dejinnom pohybe, ale znova s presahom do podnetov z európskej spoločenskej vedy, a tie vychádzajú pod názvom **Kapitoly zo slovenských kultúrnych kontaktov v prvej polovici 19. storočia** (Nitra 2009. Strán 160).

Vydanie tejto publikácie sa stáva odpoveďou alebo reakciou na dve závažné skutočnosti: prvá naznačuje, že sa literárna história predsa len vracia do literárnej vedy v novom generačnom šate a druhá odpoveď, tá reaguje na to, čo sa v knižnej kultúre zverejňuje vo forme učebníc, slovníkov, zborníkov a príležitostných spoločenských i populárnych tlačí o „slovenskom“

19. storočí, o genéze národnej a kultúrnej identity atď. Keby sa vychádzalo z tohto podnetu, publikácia Zuzany Vargovej sa do odbornej verejnosti dostáva v pravý čas, ale čo zaväži väčšmi, vznikla ako dotvorený celok s nezvyčajne bohatým materiálom, súhrnom „všetkeho“, čo sa žiada znova pripomenúť, vysvetliť, dotvoriť do súvislostí pre tých, ktorých literárna história zaujíma a majú serióznym záujem prenikať do materiálu v preniku a nie iba ponorom do jednotlivosti. Vargovej práci dominuje nemecká filozofia 19. storočia, problematika slovanskej vzájomnosti a slovanstva v tom istom storočí, všima si referencie, osvetových, skupinových, vzdelanostných i generačných činov, ktorými sa obsah pojmov národ, vlasť, vlastnectvo, jazyk, kultúrna identita zložito tvarovali.

Devätnásť storočie svojou hejktikou, neočakávanými pohybmi i zákonitými premenami ukončovalo jednotlivými udalosťami širšieho i areálového dosahu jedno zo zovretých období v dejinách umenia i civilizovanej európskej spoločnosti, pritom zovretosť minulosti sa tak javí iba z nadhľadu, pretože rozpätie kontinentu od severu na juh a od východu na západ sprievádza viacerou odlišnosťou i súzvučnosťou. Dotykovým umením v priesečníkoch sa stáva politika vo svojej strategickej i politickej „realizácii“ a veda v jej členitosti, tá je určujúca aj pre pohyb v kultúre a jednotlivých umeniach. Filozofia a estetika, filozofia a sociológia, filozofia a spoločenské vedy, to všetko sa v priemete do idealistickej línie nemeckého myslenia (duch a predmetnosť) o ustrojení spoločnosti a obsahoch

bytia, o tendencii a funkcii tvorivej osobnosti v národnej kultúre a jej chápanie „poslania“ svojej tvorby i svojej identity v špecifických (generácia) i univerzálnych súvislostiach ľudskej spoločnosti sa premietlo do kapitol práce Z. Vargovej. Po horizontálne projektovaných syntézach Kultúrny obraz Slovenska v prvej polovici 19. storočia, Dobový kultúrny a literárny kontext, Kultúrne znaky v prvej polovici 19. storočia, prechádza do dostredivých súhrnov organizovaných na presahoch poznania Nemeckej romantickej filozofie do procesov v slovnej romantickej literatúre a kultúre v častiach Nemecká romantická filozofia v intenciách slovenskej literatúry a kultúry porvej polovice 19. storočia, Pojem národ – prieniky do literárno-filozofických „náhľadov“ E. Štúra, Nemecká romantická filozofia v kontexte slovskej romantickej literatúry a Filozofické aspekty tvorby J., Kráľa. Zo zámeru zosúvzťažniť novým postupom nemeckú romantickú filozofiu a slovenskú romantickú literatúruí úpredovšetkým na poézii Janka Kráľa naznačuje, vlastne potvrdzuje, že práve jeho básnenie a „inakosť“ ostávajú vertikálov do slovnesekej romantickej filozofie tvarovenej slovnskou romantickou poéziou.

Keď má genius loci svojho spisovateľa Sama Chalupku

Genius loci je starodávne mestečko Brezno, jeho spisovateľom **Františkom Kreuzom**, ktorý sa mestu a jeho dejinám upísal ako všestranný kultúrny činovník, Literát i učiteľ, ostáva i po svojom odchode zo života verný dejinnej a kultúrnej pamäti svojho Brezna. Svojho čitateľa si František Kreuz vyberal medzi deťmi a mladými i dospelými čitateľmi. Zvlášť medzi tými, ktorí mali hlbší záujem o udalosti z dávnych dôb i o tie, ktoré mohli zasiahnuť svojou ozvenou či ohlasom do ich životov. Brezno spred storočí sa radilo medzi tie stredoveké mestá, v ktorých sa život jeho obyvateľov riadil výsledkami dobovej ekonomiky i kultúrny.

František Kreuz zanechal rozsiahlu pozostalosť zloženú z písomností odlišných témou žánrom, metódou i zamýšľaným adresátom, čo ako tvorca textu vždy rešpektoval. Rodáci Františka Kreuzu z literárnej pozostalosti, zverejnili literárnohistoricky a náučne užitočnú prácu o významnom *rode Chalupkovcov* i básnickej osobnosti zo svojho mesta, **Samovi Chalupkovi** pod názvom, ktorý možno šíriť ako životné vyznanie nielen básnika, ale i generácie slovenských literárnych romantikov, **Pravde žil – krivdu bil. Príbehy zo života básnika** (edičná príprava Ladislav Bartko, Mária Maculová. Brezno: Oblastné pracovisko Matice slovenskej a odbor Miestny slovenskej v Breze 2010. Strán 67).

Autorovi sa darilo rozprávačstvo na pomedzie historického a povestového žánru, preto sa spofahal i v šiestich torzách zo života Chalupkovcov na tento postup a aktualizoval ho v dvoch líniiach. O prvú sa „postarali“ archívy so významným literárnovedným a biografickým materiálom a dokumentáciou, tú druhú rozvinul autor náčrtom dobového vyzprávania toho, čo získal zo štúdia. Reč, štylistika, rozvinuté zápisy o stretnutí s *Boženou Němcovou*, odkazy na aktivity a podnety z archívu *Gustáva Zechentera-Laskomerského*, sprítomnenie návštevy slavistku *Izmaila Sreznevského*, to všetko sú zastávky spred dvoch storočí, ktoré vypovedajú o dobe, spoločnosti, slovenskom prostredí, o tom, ako o nás zmýšľa slovanský svet, ale i tom, ako si treba pripomínať osobnosti dávnej doby pre ich občiansku i profesijnú statočnosť a pre stotožnenie sa s národnými zámermi a pre vynaložené úsilie, ako ich meniť na skutočnosť. Sentiment, ponorenie sa do ducha národne krušnej doby spôsobilo, že sa autor textu o Samovi Chalupkovi emocionálne zapojil do literárnej fikcie, z ktorej prečnieva dejinne i kultúrne významný Hrádok. Beletrizovaný zápis o náročnej túre Sama Chalupku a Boženy Němcovej na Hrádok dotvárajú rozprávky

a povesti o jeho škriatkoch, popri nich sa zvýrazní odkaz na zbieranie a zapisovanie toho, čo tvorí ľud, ale vo svojej celostnosti Hrádok symbolizuje nielen nádhernú slovenskú krajinu, ale dotvára tak potrebný a „kult“ dávnovečnosti do našej aktuálnej národnej i historickej pamäti a do vývinového vedomia o sebe i čase.

Výpovedná inšpirácia pre tému jednotlivých „sekvencií“ venovaných Samovi Chalupkovi účinne zvýrazňujú citácie veršových zlomkov komorného podlažia, ktoré osobitého literárneho romantika z výraznej cirkevnej a generačnej postavy prenášajú aj do polohy láskavého a citlivého „strýka“ – človeka, ktorý sa nebránil hrám, riekankám či prekáračkám so svojimi rodinnými príslušníkmi.

Kreuzova publikácia, v tom majú pravdu tí, ktorí odporúčali jej vydanie takmer pred desaťročím, patrí medzi študijné príručky literárnej výchovy nielen doma, ale i vo svete, teda tam, kde neustal a nevytratil sa záujem o hlbšie poznanie našej i európskej kultúry.

Z podľzností uložených do literárnych dejín

Literárne dejiny by nemali prísť o svoju kultúrnu poveseň, teda o tú, ktorá vypovedá o tom, že sú pamäťou uloženou do umeleckého slova a literárna história by sa nemala ani v čase nepriazne voči nej dať pripraviť o schopnosť orientovať sa a zhodnocovať, čo si čas a schopnosti jednotlivcov uložila do svojej „zásobnice“, ktorú spravuje ona.

Možno i takto by sa mohlo začať prístavenie sa pri materiálovej práci **Lubomíra Kováčika a Evy Pršovej**, ktorá sa venuje **Poézii Karola Alexandra Modrániho** (Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2010. Strán 210). Literárnohistorický výskum Lubomíra Kováčika má od svojho počiatku vyhranený záujem o devätnáste storočie a o tie jeho osobnosti, ktoré z najrozličnejších príčin i následkov ostali v „druhej“ línii dovtedajšieho preferovaného poznávania osobností, ktoré formovali národné kultúrne i politické „deje“. Navyše Kováčikov výskum sa sústreďuje na zvnútornené vlastnosti autorskej osobnosti, ktoré viac ako prostredníctvom tvorby sú výrazné individuálnymi prejavmi autora, ide o senzibilitu, záujem o mystické a mesianisticko-kresťanské dotyky medzi slovom a duchom umeleckého diela. Ak doterajšie výskumy slovenského literárneho romantizmu spájali Lubomíra Kováčik s poetikou, estetikou a filozofovaním ním interpretovaného básnického diela, v prípade Karola Alexandra Modrániho „nadväzuje“ na doterajší výskum výraznej povojnovej literárnohistorickej generácie, teda na *Karola Rosenbauma* (*Život a tvorba Karola Alexandra Modrániho*, 1995) a objavné odkryvanie archívneho „pokladu“ slovenského romantizmu v Matici slovenskej, na práce *Pavla Vongreja* (*Keby si počul všetky tie víchrice*, 1966). Slovenský literárny romantizmus, jeho tvoriví súčasníci nevydali svojím potomkom všetko zo svojich „skúseností“, čo si L. Kováčik uvedomuje, keďže s materiálom pracovne „žije“.

Návrat ku K. A. Modrániemu treba prijať ako výzvu, čo naznačuje to v úvodnej časti práce, a to i preto, lebo pred ním s materiálom pracoval, popri ostatných, Pavol Vongrej a vyňal pre širšiu odbornú verejnosť do tlače len časť z Modrániho literárnej pozostalosti.

Literárny romantik, vzdelaním vyštudovaný právnik, takmer po celý život v takých službách, kde tieto jeho znalosti a zručnosti potrebovali, a k literatúre sa dostával tak, ako väčšina tých mladých národné citiacich vzdelancov, ktorí sa dostali do blízkosti E. Štúra, J. M. Hurbana a M. M. Hodžu, prežili s nimi osud hurbanovského vojska a udalosti rokov 1848 a 1849. Azda i preto práca so slovom sa tak úzko dotýkala osobného i občianskeho života K. A. Modrániho, až – obrazne – zanechaná literárna pozostalosť ostáva aj nie zanedbateľnou stopou z jeho osobného života.

Nadšený, obetavý, zraňovaný, sklamaný, to všetko sú tóniny, ktorými sa prihovára národu, teda i sebe a nebráni sa tradičnému poetologickému rozpätiu motívov i genologických schém, ktoré sa osvedčili v prvej a druhej vlne slovenského literárneho romantizmu.

Karol Alexander Modráni sa neuchoval vo svojej generácii a ani literárna história si ho nepripomína ako mysliteľa a výnimočného služobníka umeleckého slova, ale vracia sa k nemu ako ku kultivovanému a rozhladenému vzdelancovi aj senzibilovi svojej doby a generácie, ktorý sa rozdával blížnym, strácal svoje súkromie pre iných a napokon sa práve slovom vyrovnal s tým, čo mu reálny život pripravil.

Báseň, pieseň, popevok, veršovanka, spev, znelka, náčrt balady, podobenstvo na *prózu* či *drámu*, *inšpirácie* inou autorskou dielňou, *preklady, esejistické náčrty*, všetko sú to vzácne rukopisné artefakty z rokov 1845 – 1847 z rukopisnej práce „**Básne pôvodňe Karola Alex Modráňho**“ (s. 179), ktoré „dokumentujú“, ako sa Modráni vysporadúval s tým, čo zo slovenských národných a občianskych ideí, kultúrnych slovanských inšpirácií, osobných zámerov prežívalo v druhej polovici 19. storočia. Napokon ide najmä o tie, ktoré reálny dejinný čas a zložité politické i geopolitické okolnosti nepokojnej Európy dovolili uskutočniť jeho dominantným súčasníkom, jeho národu, ale i jemu.

Rod Karola Alexandra Modrániho sa spojil v rodom Janka Kráľa, keď sa v roku 1851 sestra Mária Poxilina stala za básnika búrliváka (s. 204).

Kontexty Hviezdoslavovej dramatickej literatúry

Najskôr takto by sa dal prijať zámer **Jána Gbúra**, ktorý sa v práci *Hviezdoslav. Dramatická tvorba* (Košice: Equilibria 2009. Strán 174) literárnohistoricky venuje, v rámci svojho doterajšieho výskumu Hviezdoslavovej literárnej dielne, zvlášť jeho lyrike, súhrnnému pohľadu na poetovu uchovanú, rukopisnú i zverejnenú, pripomínanú aj inscenovanú, no predovšetkým textovo dostupnú dramatickú tvorbu. Navyše prečnieva z tohto zámeru ambícia výskumníka dotvoriť poznanie aj o „inom“, no nie neznámom Hviezdoslavovi pre širokú kultúrnu verejnosť a rozšíriť tak učebnicový „mýtus“ autora o jeho relevantnú rolu vo vývine slovenskej drámy ako autora divadelného a literárneho tvaru.

Pre zvolený záber do textového materiálu a do variácií aj podnetov zo zvolenej porovnávacej metódy práce, teda zosúladať dostupný literárnovedný a teatrologický výskum s osobnou interpretačnou sondou do konkrétneho dramatického textu, ide Jánovi Gbúrovi o zvýraznenie aktualizácie a nespochybnenia záverov zo známeho výskumu Hviezdoslavovho dramatického literárneho textu. Tento postoj voči textu i teórii textu rešpektuje to, čo je to potrebné si pripomenúť, ako František Miko riešil genologický vzťah medzi epikou, lyrikou a drámou, teda jeho odmietnutím drámy ako relevantný druh voči epike a lyrike. Napokon by sa za zvolený metodický prístup Jána Gbúra postavili aj teatrologovia, zvlášť dejinnej línie výskumu drámy (Zoltán Rampák, Pavol Palkovič, Ladislav Čavojský, Ladislav Lajcha a ďalší).

Hviezdoslavova /D/dramatická tvorba, a to Gbúrovo lustrovanie dostupnej vývinovej, monografickej či inak žánrovo profilovanej literatúry, ktorá sa autorovi venuje, ostávala spravidla na okraji profilu Hviezdoslava a tvorila margináliu k básnikovmu mohutnému lyrickému dielu. Navyše, a na to Gbúr upozorňuje, deliacu čiaru tvoria v genologických záujmoch Hviezdoslava nielen „podnety“ z inonárodnej dramatickej tvorby (anglická, nemecká zo 17. až 18. storočia), ale aj básnikov aktuálny *genius loci* (Kežmarok, Prešov, Námestovo, Dolný Kubín), kde sa jej autorsky venoval a fakt, na to upozornil poľský výskum, Hviezdoslavov „problém“ s druhovým preklopením formy a spôsobu formálneho

organizovania literárneho textu (lyrika verzus epika: *Hájniová žena*, *Ežo Vlkolinský*, *Gábor Vlkolinský*, *Dve návštevy*), čo sú reziduá estetického, vývinového a poetologického pohybu európskeho literárneho života druhej polovice 19. a prvých desaťročí 20. storočia, ďalej básnikom v slovenskej literatúre danej doby vycibrený parnasistický výraz a jemu zodpovedajúca druhová a žárová forma textu, ktoré prirodzene zanechali poetologický a poznávací ohlas aj vo Hviezdoslavovom rozhodnutí sa pre istú – aj komparovanú – estetickú formu, a to i preto, lebo patrili do genézy jeho autorskej literárnej dielne a vytvorili pevné – funkčné – podložie jeho „pohybu“ v texte i v jeho druhovom a poetologickom „vyhotovení“ s možnými inováciami ako reakciou na formálne podnety z inej dramatickej dielne (spravidla Shakespeare, Schiller). Napokon, a na to sa v Gbúrovej práci upozorňuje tiež, Hviezdoslav sa nevzdávalo lyrickému povedomiu ani v čase svojho záujmu o drámu, a to najmä vtedy, keď zvolil jej veršovanú formu, lenže tento prvok si už dávnejšie hojne všimli opakované verzologické výskumy Hviezdoslavovho diela.

Pripomenutý vplyv autorovho pôsobiska počas štúdií i po usadení sa v advokátskej profesii na Orave, nazvali sme ho tvorivý *genius loci*, sprevádza štatút autora aj v jeho občianskom a literárnom „mene“ (*Országh*, *Hviezdoslav*). Prehľadnosť riešenej hviezdoslavovskej „témy“ v literárnej vede rekonštruuje Ján Gbúr v časti *Úvod* a dovoľáva sa v literárnej histórii zázemia pre diferencované poznávanie básnikovej dramatickej literárnej tvorby, keď pripomína *Alberta Pražáka* a jeho monografiu *S Hviezdoslavom* z roku 1955, *Pavla Bujnáka*, ktorý sa tejto časti autorovej tvorby venuje v súbore *Zobrané kritiky I.* z roku 1919, ale aj *Andreja Mráza*, po prvý raz v jeho *Dejinách slovenskej literatúry* z roku 1948, ale i neskôr, keď sa literárny historik koncepcnej vyjadroval k výskumu česko-slovenských vzťahov, k práci s materiálom aj k podnetom z dostupných kontaktov netextovej povahy a k metodológii výskumu dejín národnej literatúry, nakoniec sa z novších pripomína *František Miko*, *Oskár Čepan*, *Ivan Kusý* a *Stanislav Šmatlák*, vo verzologickej časti sa odvoláva na závery *Františka Štrausa*.

Úvod, ako vstupná časť profilovej práce o Hviezdoslavovi a jeho druhovom záujme – dramatická tvorba – naznačuje, ako sústredene a vyčerpávajúco sa Ján Gbúr venoval problému a skutočne mal zámer „dopovedať“ nateraz svoj postoj k Hviezdoslavovej dramatickej tvorbe, ale chcel tak urobiť na pozadí seriózneho porovnávania svojich heuristických, materiálovo-textových, ale predovšetkým verzologických zistení s dostupnou a ním rešpektovanou literárnohistorickou „zásobnicou“ doterajšieho výskumu.

Prvý časový okruh Hviezdoslavovho záujmu o drámu spracováva kapitola *Dramatická tvorba 1867 – 1873* a objektom záujmu je študent Pavol Országh. Kapitola má azda po prvý raz tak dôsledne vytvorený literárnohistorický pôdorys v tejto časti básnikovej ranej dramatickej tvorby, pracuje s odkazmi na torzá textov, na pramene publikovania, na archívny fond, na citované argumenty z korešpondencie, z publikovaných materiálov Alberta Pražáka, Pavla Bujnáka, aby si čitateľ takmer plasticky vytvoril predstavu, ako zložito, nejednoznačne, učňovsky, prostredníctvom akých dramatických vzorov a náročných literatúr i bohatých načieraní do českých dejín (*Ján Jiskra z Brandýsa*, *Jaroslav zo Šternberga*, *Otakar*, *Záviš*. *Čtibor zo Stiborice*, *Juraj Poděbradský*, *Žerotín*), do slovenských dejov (*Zahynutie polabských Slovanov*, *Mojmír*, *Rastislav*, *Ján Sobieski*), prirodzene, nemohol nereagovať na tematiku z uhorskej minulosti (*Felicián Záh*, *Matúš Trenčiansky*). Popri tematickej šírke, rovnako si skúša svoje sily aj v žánrovej polohe svojich náčrtov, dejstiev, či rozpracovaných prác, inšpiruje sa nemeckou drámou, ľudovou hrou, nebráni sa neskoromantickým postupom atď. Gbúr upozorňuje na morálku a sociologickú

krivku tvorby tohto obdobia, kde rodina a kresťanstvo sa stávajú dominantami, ku ktorým sa svojou tvorbou, i jej náučnou líniou, chce autor zblížiť s dobovým publikom. Po početných fragmentoch, uchovaných v archíve autora, sa pozornosť presúva na texty *Vzhledanie (1868)* – *krátka veršovaná národná dráma, na Pomstu (1869)* – *osudová romantická smutnohra* a na *Otčima (1871)* – *pokus o drámu svedomia*. Opisná a rekonštrukčná časť ustupuje poznatkom, ktoré patria starším stretaniam sa Gbúra s dramatickou tvorbou Hviezdoslava, ktorej sa venoval, odvolať sa treba zvlášť na materiálové a sémantické spracovanie trojdejstvovej hry *Otčim*.

Iné rozpracovanie má nasledujúca kapitola práce, hoci je limitovaná časovo *Dramatická tvorba po roku 1873*, venuje sa verzologickej analýze textu *Herodes a Herodias* – tragédia s námetom z biblickej histórie. V tejto časti naplno dominuje práca s textom, Gbúr postupuje rekonštrukčne, venuje sa forme, overuje si viaceré prístupy ku kultúrnemu kontextu látky a témy a k forme básnikovho dramatického textu. Ani tu sa nemení Hviezdoslavovo zmyšľanie o umení, o jeho poslaní v spoločnosti a nemení sa ani jeho postoj k vlastnému poslanie jeho tvorby v národnej spoločnosti: kresťanstvo, láska, obeta a humanizmus musia vzdorovať dejinnému o osudovému zlu.

Záver publikácie patrí znova literárnohistorickému „plátnu“, sleduje miesto a rolu i hodnotu a ohlas básnika, keď si všíma Hviezdoslavovu drámu vo vývinových premenách slovenskej dramatickej tvorby v období realizmu a moderny. Gbúrova práca o Hviezdoslavovej dramatickej tvorbe si nájde svoje opodstatnené miesto v kultúrnom a vývinovom kontexte poznávania národných dejín, tak potrebné otvorené bloky či už v celku národnej kultúry, alebo v parciálnej tvorbe konkrétneho literárneho pohybu, generácie aj literárnej školy a autorskej dielne. Ide o materiálovú a interpretačnú prácu s dramatickým literárnym textom, ktorá využíva vo všetkých podobách spoločenského a kultúrneho záujmu i to, čo a kto aj ako pripravoval a rozvíjal dynamiku emancipovanej národnej literatúry a kultúry.

Viera Žemberová